

Šachty na pražských hřbitovech

Historie hromadného pohřbívání v Praze od druhé poloviny 19. století do roku 1948

ADAM HÁJEK

Hromadné hroby, známé také jako šachty, byly od druhé poloviny 19. století nedílnou součástí pražských hřbitovů, protože sloužily nejen k sociálním pohřbům, ale i k uložení obětí válek či represí. Tento text sleduje jejich vývoj do roku 1948 a zaměřuje se na jejich správu, evidenci a způsob, jakým se do nich pohřbívalo. Závěry ukazují, že tyto hroby nebyly produktem totalitních režimů, nýbrž součástí dlouhodobé pohřební praxe, kterou využily jak nacistická, tak komunistická moc k zahazení stop po svých obětech.

 Společné hroby, hromadné hroby či šachty – tato označení se objevují v řadě publikací, v dobovém i současném tisku a v historických dokumentech nejen ve spojitosti s Ďáblickým hřbitovem, ale i s dalšími pražskými pohřebišti. Pod těmito názvy se většinou skrývá táž skutečnost, tedy místo určené pro sociální pohřby. Všechny tři termíny se často vyskytují také v souvislosti s pohřbíváním vojáků po bitvách přímo na místě bojů, kdy nedocházelo k uložení těl padlých do jednotlivých hrobů. Společné hroby a hromadné hroby jsou pak poměrně jasným označením, z něhož vyplývá jeho význam, tedy místo, kam bylo pohřbeno více tělesných pozůstatků¹ najednou.

Naproti tomu šachty, případně šachta, je sice nejednoznačné označení, avšak dříve se v hojně míře používalo. Původně německé *der Schacht* se do češtiny překládá jako jáma a mnohdy daleko lépe vystihuje podstatu těchto hrobů. Proto bude v následujícím textu převážně používán tento výraz, neboť jak bude rozvedeno dále, termín společný hrob může odkazovat i na jiný způsob pohřbívání.

ŠACHTOVÉ HROBY A HŘBITOVNÍ ŘÁD

Pro pochopení uvedené problematiky je nezbytné nejprve v krátkosti představit tehdejší legislativu v oblasti pohřebnictví. V sledovaném období, tedy od druhé poloviny

19. století do roku 1948, platil zákon č. 68/1870 ř. z., „jenž se týče organizace veřejné služby zdravotní“ a který v přenesené působnosti v § 3 a § 4 ukládal obcím zřizovat hřbitovy a dohlížet na pohřbívání.² Samotný chod hřbitova a druhy hrobů, do kterých se pohřbívalo, byly (a stále jsou) definovány ve hřbitovním řádu (v citovaném případě z roku 1941, který byl však platný i dále do minulosti), který „je podstatnou součástí hřbitova a jeho vlastním zákonem, a proto podléhá schválení dozorových úřadů. Hřbitovní správa je oprávněna vydávati všeobecné a zvláštní předpisy pro užívání jejího hřbitova, aby provoz hřbitovní byl zabezpečen a uspořádán tak, jak to zákon a veřejné zájmy pohřbívání vyžadují. Dále je oprávněna zabrániti zneužívání hřbitova a zakázati na něm vše, co by porušovalo zdravotní předpisy, co by odporovalo náboženskému charakteru hřbitova, co by ohrožovalo klid, pořádek a bezpečnost hřbitova. Má právo naříditi vše, co tyto zásady vyžadují – to se děje hřbitovním řádem, spočívajícím na právním základě. Obsahem hřbitovních řádů pravidelně bývá, kdo jest majitelem hřbitova a kdo vykonává jeho správu, kde a kdy možno hřbitovní záležitosti vyřizovati, o rozdělení

1 Mrtvé lidské tělo nebo jeho části po pohřbení.

2 Znění zákona viz spolecnost-hygieny.cz/dokumenty/zakon-68_1870.pdf (citováno k 25. 3. 2025).

hřbitova, o rozdělení míst pro hrobky a hroby, o družích různých hrobů, o stavění hrodek, pomníků a křížů, o zřizování rovů, obrub hrobových, o kopání hrobů, otvírání hrodek, o převouvání mrtvol v úmrličí komoře, o převouvání mrtvol do úmrličí komory, o používání vozidel na hřbitově, o trvání hrobových míst, o udržování pomníků a hrobů, o právech a povinnostech hrobníka, o chování na hřbitově – dále tam bývají upraveny poplatky hřbitovní.³

Dalo by se tedy předpokládat, že se v příslušných řádech pražských hřbitovů nachází podrobnější vymezení vzhledu a rozměrů šachet či společných hrobů. Při jejich rozboru ale zjistíme, že tomu tak není a zároveň se v nich označení „šachta“ neobjevuje. Ve stručném výtahu pohřebního řádu pro královské hlavní město Prahu z devadesátých let 19. století se lze dočíst následující: „Tyto hřbitovy, jež jsou majetkem záduší, do kteréhož veškeré poplatky z nich plynou, jsou rozděleny na číslovaná oddělení, a oddělení opět na hroby velké a malé (dětské), zvláštní a velké a malé (dětské) společné pro mrtvolu osob nemajetných.“⁴ Dále je zde uvedeno, že obyvatelé Prahy a Žižkova platí za společný hrob velký dva zlaté a za společný hrob malý jeden zlatý na dobu deseti let, přičemž ostatky se zde ponechají po stejné období, tzv. tlecí dobu,⁵ a následně nelze vyplatit hrob na delší trvání, a konečně je tu definice společného hrobu: „Hroby společné jsou takové,

kde do jednoho velkého hrobu klade se mrtvola vedle mrtvoly.⁶ Není zde definován ani rozměr, ani například způsob označení či evidence zde pohřbených, pouze jsou tu stanoveny poplatky a doba trvání nájmu. Co se dělo s ostatky po zmíněných deseti letech, lze odvodit z postupu města Brna, které v roce 1912 informovalo v denním tisku: „*Jelikož skupina XV. na zdejších ústředním hřbitově, určená pro malé a velké hroby šachtové, v nejkratší době po třetí úplně bude vyplněna, otevře se nyní skupina XXIV., jejíž 10leté období již vypršelo, aby se na ní po třetí pochovávalo.*“⁷ Docházelo tedy k opětovnému použití místa po skončení tlecí doby, přičemž ostatky, které se v šachtě nacházely, v ní byly ponechány bez možnosti vyzvednutí⁸ a soustředěny na jednom místě, aby se uvolnilo místo pro nové pohřby.

V novějších hřbitovních řádech již nalezneme většinou pouze konstatování, že se na hřbitově nacházejí společné hroby, ale například v hřbitovním řádu pro Olšanské hřbitovy z roku 1906 je uveden i způsob jejich označování, a to pouze tabulkou s informací o období, po které se do společného hrobu pohřbívalo.⁹ Ačkoliv je pro jiné kategorie hrobů řád velice detailní, především u standardních hrobů ohledně vedení hřbitovních knih s evidencí pohřbených a nájemců, v případě společných hrobů (šachet) je na informace mnohem skoupější. Obdobně je koncipován i hřbitovní

řád pro obecní hřbitov na Smíchově, který je také z roku 1906.¹⁰ I z dalších dochovaných hřbitovních řádů z obcí později připojených k hlavnímu městu Praze je patrné, že vycházely z jednoho vzoru, a tedy obsahují v otázce společných hrobů stejné informace.

Po vzniku tzv. Velké Prahy roku 1922 převzal zádušní úřad hlavního města Prahy kontrolu i nad hřbitovy, které se nacházely v připojených obcích. V roce 1927 byl vydán nový hřbitovní řád platný pro všechny hřbitovy spravované zádušním úřadem, který obsahoval již pouze jedinou informaci ke společným hrobům, a sice že jsou jednou z kategorií hrobů na hřbitovech, a poprvé je nazval hromadnými hroby.¹¹ Nejvíce byl popis takovýchto hrobů rozpracován v nerealizovaném návrhu hřbitovního řádu z roku 1944, kde je jim věnováno následujících šest bodů: „1) Pro zemřelé, pokud nebyli zpopelněni a nemohlo jim být opatřeno místo jiné, budiž zřízeno na vhodném místě hřbitova společné pohřebiště. 2) Rozměry společného pohřebiště buďtež přizpůsobeny dané potřebě. 3) Rakve buďtež zde ukládány pietním způsobem zpravidla v řadách vedle sebe a nad sebou. 4) Exhumaci zde pohřbených nelze povolit. 5) Z důvodu úspory místa a zjednodušení provozu budiž společné pohřebiště zřízeno toliko na jediném hřbitově pro celou Velkou Prahu. 6) Výjimky může v odůvodněných případech povolit primátor.“¹² Taktéž zde bylo poprvé explicitně uvedeno,

3 PAULY, Jan Křtitel: *Hřbitovní a pohřební právo. Příručka zákonitých předpisů o hřbitovech a pohřbívání pro obce, pro farní a patronátní úřady, pro pohřební ústavy a pro potřebu úřední i soukromou*. Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, Praha 1941, s. 56–58.

4 Archiv hlavního města Prahy (AHMP), f. Zádušní úřad, k. 480, sign. Z 13, Stručný výtah z nařízení tvořících řád pohřební pro královské hlavní město Prahu ze 7. 4. 1885.

5 Tlecí doba je doba, kdy dochází k rozkladu tělesných pozůstatků a u jednotlivých hřbitovů se různí.

6 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 480, sign. Z 13, Stručný výtah z nařízení tvořících řád pohřební pro královské hlavní město Prahu ze 7. 4. 1885.

7 Z ústředního hřbitova. *Lidové noviny*, 7. 6. 1912, s. 2.

8 Tamtéž.

9 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 480, sign. Z 13, Řád hřbitovní pro katolické hřbitovy zádušní král. hlav. města Prahy ze 4. 2. 1927.

10 Tamtéž, Řád hřbitovní pro obecní hřbitov na Smíchově z roku 1906.

11 Tamtéž, Řád hřbitovní pro obecní a zádušní hřbitovy nalézající se ve správě hlav. města Prahy ze 4. 2. 1927.

12 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 481, sign. Z 13, Návrh hřbitovního řádu pro obecní hřbitovy hlavního města Prahy z 15. 6. 1944, s. 14. Body 5 a 6 jsou škrtnuty.

Historické prameny k šachtovým hrobům

MATRIKY ZEMŘELÝCH jsou úřední knihy, do kterých se zapisují záznamy o úmrtích, včetně údajů o zesnulé osobě, datu úmrtí, příčině smrti a dalších relevantních informací, jako je například místo pohřbení.

Do **HŘBITOVNÍCH KNIH** správa hřbitova zaznamenává pohřby na konkrétním hřbitově. Tyto knihy obsahují informace o jednotlivých hrobech a osobách v nich pohřbených. Většinou jsou vedeny dle hřbitovních oddělení a čísel hrobů.

INDEXY k hřbitovním knihám jsou soupisy, které umožňují rychlé vyhledávání konkrétních záznamů v hřbitovních knihách. Indexy bývají řazeny abecedně podle jmen zesnulých nebo podle data pohřbu.

LEICHENBUCH je kniha, do níž byly v letech 1936–1942 zaznamenávány osoby, jejichž ostatky byly pitvány v Ústavu soudního lékařství. Bylo zde uváděno jméno a příjmení, datum úmrtí, věk, vyznání, bydliště, zajišťovatel pohřbu, místo pohřbení (pokud bylo známo) a například i osobní věci zemřelého, a kdo si je převzal.

INDEX ZEMŘELÝCH Z VINOHRADSKÉHO HŘBITOVA (1935–1945) je veden abecedně a dále dělen po letech. U zesnulých je uváděno jméno, příjmení, povolání, datum pohřbu, umístění a číslo hrobu, v případě uložení do šachty její číslo, poloha v šachtě a výjimečně i číslo rakve.

INDEXOVÁ KNIHA K ŠACHTÁM V ĎÁBLICÍCH je nedávno nalezený index k polohovým knihám šachet na Ďáblickém hřbitově pro období od 7. srpna 1943 do ledna roku 1951. Obsahuje jména pohřbených, číslo šachty, polohu v šachtě a případnou poznámku, že se jednalo o dítě. Ve výjimečných případech zaznamenává i další informace, jako datum úmrtí či místo bydliště. Pouze u posledních záznamů z přelomu let 1950–1951 pro pohřbené do šachty č. XIX je uvedeno, odkud byly ostatky přivezeny, datum uložení a číslo rakve.

POLOHOVÁ KNIHA je v textu zmiňována v souvislosti s šachtami na Ďáblickém hřbitově. Jednalo se o knihu, kde byly zaznamenávány polohy těl a jména pohřbených v jednotlivých šachtách. V Ďáblicích byly dvě takové knihy, avšak nedochovaly se, neboť shořely za dosud nevyjasněných okolností v roce 1968 během vyšetřování smrti faráře Josefa Toufara. Z fotografií přiložených ve vyšetřovacím spisu je známa pouze úvodní strana jedné z nich a dvoulíst zachycující šachtu XVI, v níž byl páter Toufar pohřben (viz s. 60).

KNIHY ZEMŘELÝCH ANATOMICKÉHO ÚSTAVU 1. LÉKAŘSKÉ FAKULTY UNIVERZITY KARLOVY zaznamenávají údaje k lidským ostatkům, které sem byly předány k využití pro vědecké účely v letech 1946–1961. Kniha je dělena dle školních let a obsahuje následující informace: pořadové číslo, datum narození a úmrtí, jméno a příjmení, povolání, číslo protokolu, místo narození, odkud byly pozůstatky dovezeny a kdy, datum odvozu k pohřbení, číslo šachty a polohu, místo pohřbení (většinou Ďáblice), diagnózu, datum pitvy, datum oznámení pohřbu a poznámku.

že má hřbitovní správa vést i seznam osob pohřbených ve společných hrobech, ale tento bod byl již v návrhu přeškrtnut.¹³ Jak vidno, byla zde snaha lépe kodifikovat a zavést oficiální pravidla pro společné hroby na hřbitovech hlavního města Prahy, avšak v podstatě se jednalo o již v tu dobu zavedenou praxi.

Mapování samotných společných hrobů, potažmo šachet na pražských hřbitovech je velice obtížné vzhledem k nedostatku vytvořených, a především dochovaných dokumentů. Kvůli tomuto omezenému množství předpisů pro tento druh hrobů si každá hřbitovní správa vedla jejich evidenci, jak uznala za vhodné nebo jak k ní byla donucena pod tlakem vnějších okolností. Proto je nutno vycházet při studiu jednotlivých šachet či společných hrobů především ze sekundárních pramenů, jako jsou matriky zemřelých, v minimální míře spisová dokumentace zádušního úřadu hlavního města Prahy, hřbitovní knihy, indexy k hřbitovním knihám a především pro období do roku 1938 novinové články, v nichž byla problematika šachtových hrobů poměrně častým tématem.

Do vzniku Velké Prahy spravoval zádušní úřad pouze čtyři aktivní hřbitovy: Olšanský (Zádušní¹⁴ a Obecní¹⁵), Libeňský a Ďáblický, posléze přibýly do správy všechny hřbitovy připojených obcí, kterých bylo devatenáct, k tomu ještě dva zádušní a tři neaktivní, čímž vzrostl počet spravovaných hřbitovů na dvacet osm.¹⁶ V podstatě na všech uvedených hřbitovech a v jejich historických plánech bychom v určité době našli označení šachty (společné hroby). V těchto případech se však jednalo o hroby určené pro nemajetné osoby

13 Tamtéž, s. 33.

14 Zádušní hřbitovy byly určeny hlavně pro členy konkrétní farnosti nebo věřící daného vyznání.

15 Obecní hřbitovy spravovala obec a byly pro všechny obyvatele bez ohledu na víru.

16 MENCL, František: Příští pražské hřbitovy a kremace. *Architekt SIA. Měsíčník pro architekturu, stavbu měst, bytovou péči a umění*, 1942, č. 7, s. 155.

domovsky příslušné do obcí, které původně hřbitov spravovaly. Pak zde byly šachty určené pro tělesné pozůstatky, jejichž pohřeb mělo zajistit město Praha. Právě tomuto druhu šachet (společných hrobů), které byly nejdříve na Olšanských hřbitovech, posléze na Vinohradském hřbitově a konečně na Ďáblickém hřbitově, se bude věnovat následující text.

OLŠANSKÉ HŘBITOVY

Pro největší pražské pohřebiště na Olšanech nebyly nalezeny v podstatě žádné dobové dokumenty z proveniencie hřbitovní správy či zádušního úřadu zabývající se fungováním šachet (společných hrobů). S největší pravděpodobností nikoliv proto, že by se nedochovaly, ale protože asi vůbec nevznikly, jak tomu napovídá text v *Národních listech* z roku 1928: „*Rakve se prostě řadily vedle sebe do dvou řad na sebe, dětské rakvičky se pak dávaly tam, kde bylo právě místo. Značná potíž tu ovšem byla s případnou exhumací. Nedalo se zjistiti, kde která mrtvola leží. Udály se i případy, že příbuzní do šachty pochovaného energicky se později domáhali pochování mrtvolky na jiné místo, v čemž jim ovšem nemohlo býti vyhověno.*“¹⁷ V tomto článku nalezneme také informace o počtu osob, které zde byly takto pohřbeny v určitých letech. Roku 1905 to bylo 1 059 dospělých a 538 dětí, roku 1917 1 001 dospělých a 213 dětí a roku 1927

405 dospělých a 158 dětí.¹⁸ Počty pohřbených do šachet (společných hrobů) pro další roky se podařilo nalézt ve výkazech zádušního úřadu a jednalo se o 456 dospělých a 127 dětí v roce 1938¹⁹ a o 360 dospělých a 119 dětí v roce 1940.²⁰ Vzhledem k zmíněné absenci základní evidence pohřbívání zůstává otázkou, nakolik jsou tyto statistiky přesné. Pokud by vycházely z počtu uložených rakví do jedné šachty (společného hrobu), tak lze konstatovat, že jsou značně zkreslené, jelikož z pozdějších dokumentů k šachtám na Vinohradském a Ďáblickém hřbitově víme, že do jedné rakve bylo ukládáno, především v případě dětí, několik těl najednou.

Mapování samotných společných hrobů, potažmo šachet na pražských hřbitovech je velice obtížné vzhledem k nedostatku vytvořených, a především dochovaných dokumentů

Pouze v jediné z mnoha dochovaných olšanských hřbitovních knih byl jen jednou uveden soupis označený názvem „společné“, a to v knize X. hřbitova, kde je 215 jmen za období od srpna 1915 do března 1917. Ve většině případů se jednalo o vojáky, kteří byli posléze exhumováni a pohřbeni na čestné vojenské pohřebiště. V daném případě šlo o plánované

provizorní pohřbení, a proto tento ojedinělý seznam pravděpodobně také vznikl. Najdeme na něm ovšem i několik jmen osob, které zde byly pohřbeny „právem“. U nich je většinou uvedeno i povolání, takže víme, že se jednalo například o dělníky, chovance chorobince, obecní zřízence, služby, roznašečky, vdovy, sirotky, ale například i o dceru obchodníka.²¹ Označení „*dceru obchodníka*“ uvedené v rubrice povolání neevokuje osobu nemajetnou, jejíž pohřeb by neměl kdo zajistit, a dostáváme se tedy k podstatné otázce, kdo všechno byl opravdu do šachet (společných hrobů) pohřbíván. Případy se mohly různit, ale jednalo se o poměrně širokou škálu možností, kdo mohl v šachtě skončit a odkud byl do ní dovezen. Na základě studia dalších pramenů lze říci, že zde byli také pohřbíváni sebevrazi,²² neidentifikované nalezené mrtvolky, včetně obětí zločinů,²³ tělesné pozůstatky z patologických a anatomických ústavů (první nalezené zmínky o svozu do šachet z těchto ústavů jsou už z roku 1882),²⁴ dále odsouzení zločinci zemřelí ve výkonu trestu anebo popravení,²⁵ mrtvé narozené děti²⁶ a v dnešní terminologii řečeno jiné lidské pozůstatky.²⁷ Konečně zde byly pohřbívány i rakve, jež obsahovaly pouze lidské orgány.²⁸

Přesné umístění šachet (společných hrobů) na Olšanských hřbitovech nelze určit z několika důvodů. Předně se neustále musely otvírat

17 ALAN [FOREJT, Vladislav]: Hřbitove, hřbitove, zahrado zelená... *Národní listy*, 16. 1. 1928, s. 1.

18 Tamtéž.

19 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 281, sign. Z 1, Statistický výkaz Olšanských hřbitovů za rok 1938 z 12. 1. 1939.

20 Tamtéž, Příloha k čj. 16/41, Na II. obecním hřbitově ve Starých Strašnicích bylo v roce 1940 do hrobů společných (šachet) pohřbeno...

21 Správa Olšanských hřbitovů, Hřbitovní kniha X. hřbitova 1–10, 10. oddělení.

22 ALAN: Hřbitove, hřbitove, zahrado zelená..., s. 1.

23 V rohu Olšan Poslední odpočinek bezejmenných. *Český směr. Deník Československé strany národně socialistické na českém západě*, 21. 5. 1935, s. 5.

24 Hřbitovy v Olšanech. *České noviny*, 15. 6. 1882, s. 2.

25 Národní archiv (NA), f. Správa Sboru nápravné výchovy (SSNV), kniha zemřelých věznic Pankrác.

26 Správa Vinohradského hřbitova, Index zemřelých od roku 1935 do roku 1945.

27 Jinými lidskými pozůstatky se rozumí plod po potratu, včetně biologických zbytků potratu, není-li možné je od plodu oddělit, a plod po umělém přerušení těhotenství.

28 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty.

další, jakmile se naplnila kapacita stávajících, a zároveň se posouvaly do nových částí hřbitovů v té míře, jak se v průběhu času rozšiřovaly. V roce 1941 byl na Olšanech definitivně ukončen tento způsob pohřbívání z kapacitních důvodů a šachty (společné hroby) pro potřeby hlavního města Prahy se přesunuly na Vinohradský hřbitov.

Nutno podotknout, že na Olšanských hřbitovech vznikly později ještě dvě šachty (společné hroby), které byly určeny pro pohřbení 900 německých vojáků a civilistů, kteří sem byli svezeni po květnových bojích roku 1945 z různých částí Prahy. Později však bylo účtováno pohřbení pouze 300 mrtvol. Tyto šachty (společné hroby) se nacházejí u hřbitovní zdi na 11. oddělení X. hřbitova.²⁹ Vzhledem k počtu pohřbených zjevně nedocházelo k ukládání těl v rakvích. Nikdy nedošlo k exhumacím a v pozdějších letech, po uplynutí tlečí doby, po kterou za pronájem tohoto prostoru platilo hlavní město Praha, zde byly zbudovány urnové hroby.

VINOHRADSKÝ HŘBITOV

V případě Vinohradského hřbitova se dochoval index zemřelých z let 1935 až 1945,³⁰ v němž již byly zapisovány i osoby pohřbené do šachet (společných hrobů). Zůstává opět otázkou, zda k nim existovala i samostatná hřbitovní kniha, protože se ji nepodařilo nalézt, zatímco pro standardní hroby, na které index odkazuje, se hřbitovní knihy dochovaly. Z tohoto soupisu, řazeného abecedně a dále rozděleného po jednotlivých

letech pohřbívání, byly autorem tohoto textu vypsány osoby pohřbené v šachtách (společných hrobech). Vznikl tak přehledný seznam pohřbených v jednotlivých šachtách umožňující určit jejich počet a období, ve kterém se do nich pohřbívalo. Mezi květnem 1941 a srpnem 1943 vzniklo celkem osmnáct hrobů, které byly v knize označovány čísly 1–18 s přídomkem buď šachta, či jen písmenem „š“, anebo společný hrob, zkráceně „spol. hr.“. Mimo tuto řadu zde pak vznikly dvě šachty: první, 1a, byla užívána v období od 30. října 1943 do 1. září 1945 a do druhé, označené číslem 19, se pohřbívalo v listopadu roku 1944 a pak až v květnu 1945. V uvedených dvou šachtách byly pohřbeny převážně jen mrtvě narozené děti. Výsledný jmenný seznam obsahuje 693 osob, pro šachty (společné hroby) č. 1–18 je to 655 jmen. Ve fondu zádušního úřadu se rovněž dochovala žádost Spolku sv. Josefa z Arimatie,³¹ který chtěl na místě těchto hrobů postavit jeden velký společný kříž. V odpovědi Správy Vinohradského hřbitova z roku 1944 se posléze můžeme dočíst následující větu: „*Jedná se o pořadí hrobů společných, t. zv. šachet (asi 900 pohřbených).*“³² Zde je vidět, že ani správa hřbitova si nebyla jista, kolik zde bylo pohřbeno osob, a že počet pohřbených byl určitě vyšší, než kolik jich bylo zapsáno do indexu.

Odkud byla těla k pohřbení do vinohradských šachet dovážena, se můžeme dočíst v hlášení Správy Vinohradského hřbitova Ústřednímu úřadu hřbitovnímu ze dne 17. března 1943: „*Správa hřbitovní oznamuje, že*

pro pohřbívání rakví z anatomických, patologických ústavů [patřil mezi ně i Ústav soudního lékařství] a nemocnic do společných hrobů má místo již pouze na dva měsíce.“³³

Se znalostí jmen některých pohřbených a míst, odkud sem byli dováženi, lze již pracovat. Vzhledem k zaměření tohoto textu bylo nejdůležitější zmapovat pohřbívání osob z německého anatomického ústavu v rámci lékařské fakulty Německé Karlovy univerzity v Praze (Deutsche Karls-Universität in Prag) a Ústavu soudního lékařství. Pro období druhé světové války se bohužel nepodařilo dohledat žádné dokumenty či knihy německého anatomického ústavu, které by se vztahovaly k nakládání s tělesnými pozůstatky, jež mu byly dány k dispozici pro vědecké účely. Přesto se dochoval relevantní pramen, který propojil tento ústav s vinohradskými a později i s ěblickými šachtami (společnými hroby). Jedná se o dvě matriky zemřelých Zemského ústavu choromyslných v Bohnicích.³⁴ Ty zahrnují období od 23. srpna 1939 do 7. srpna 1944. U celkem šedesáti dvou zde zapsaných osob, zemřelých v rozmezí od listopadu 1941 do července 1943, bylo u místa pohřbení zapsáno „*společný hrob Praha XII. přes anatomii*“ anebo jen zkráceně „*Anatomie Praha XII*“. Z toho lze usoudit, že od roku 1941 dodával Zemský ústav choromyslných v Bohnicích v podstatě každý měsíc několik těl svých zesnulých chovanců do německého anatomického ústavu k vědeckým účelům. V indexu Vinohradského hřbitova se z nich podařilo dohledat padesát dva.

29 Správa Olšanských hřbitovů, Spisy o padlých za květnové revoluce 1945, Hlášení Zádušnímu a hřbitovnímu úřadu v Praze z 8. 7. 1946.

30 Správa Vinohradského hřbitova, Index zemřelých od roku 1935 do roku 1945.

31 Jednalo se o pohřební spolek založený v Praze roku 1861, který se staral o pohřbívání chudých. Před jeho vznikem se do šachet nepohřbívali v rakvích, ale pouze v látkových pytlích. Spolek jim financoval rakve, pohřební rubáše a například i stavbu velkého kříže na oddělení hřbitova, kde se šachty nacházely.

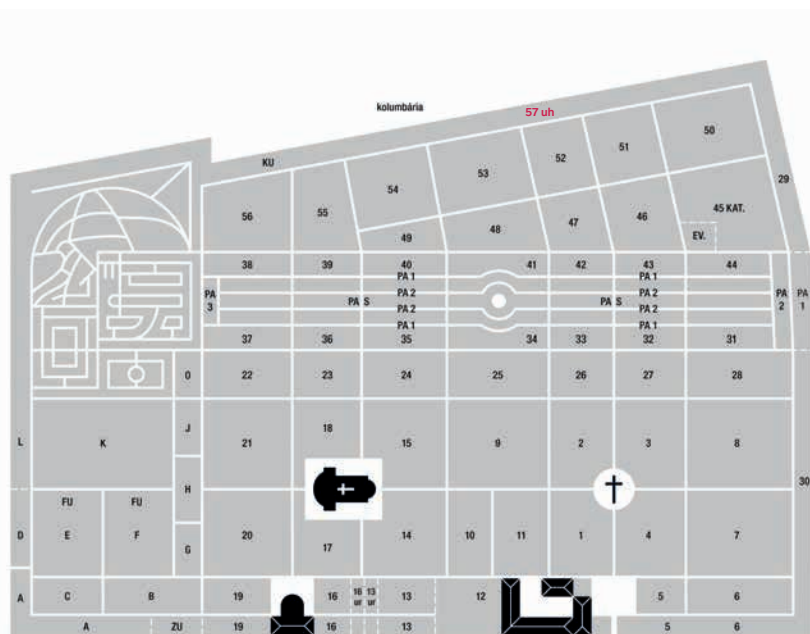
32 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 518, sign. Z 23, Zádušnímu úřadu dne 24. 11. 1944, čj. XIV-456/1944.

33 Tamtéž, k. 521, sign. Z 23, Ústřednímu úřadu hřbitovnímu v Praze dne 17. 3. 1943, čj. V.h.311/43.

34 AHMP, f. Sbírka civilních a církevních matrik, sign. CHORB Z 7 a CHORB Z 8.

Porovnání údajů z matrik a indexu, tedy data úmrtí a pohřbení, ukazuje, že časové rozpětí mezi nimi ve všech případech nepřesáhlo dva měsíce. Chybějících deset osob, o jejichž pohřbení nebyl nalezen záznam, lze vysvětlit několika způsoby. Předně se mohlo jednat o chybu v evidenci, nebo o pohřbívání dvou osob v jedné rakvi pouze se jménem jedné z nich. V úvahu přichází i možnost, že jejich pozůstatky byly využity takovým způsobem, že k jejich pohřbení docházelo v širším časovém rozpětí po částech, jež mohly být přiloženy do rakví k jiným osobám nebo do rakví s orgány. Německý anatomický ústav zjevně ve většině případů posílal lidské pozůstatky k pohřbení do šachet (společných hrobů) s dostatečnou dokumentací, která umožňovala hřbitovní správě jejich evidenci, jelikož většina jmen byla ve vinohradském indexu zapsána správně a jsou dohledatelná.

V Ústavu soudního lékařství se zachoval také důležitý pramen, a to tzv. Leichenbuch pro roky 1936–1942.³⁵ Jde o knihu, v níž bylo uváděno, kdo po provedené pitvě převzal konkrétní lidské pozůstatky k pohřbení. Dále jsou zde základní informace o zemřelém: datum úmrtí, jeho bydliště, věk, vyznání, zda měl u sebe nějaký majetek, kdo ho převzal, a diagnóza. V části věnované tomu, kdo pohřeb zajistil, bylo u některých osob uvedeno například „Führe. 23. 5. 1942. Sarg. XI“.³⁶ Tento zápis znamenal, že byl zemřelý uložen do rakve č. 11 a odvezen k pohřbení uvedeného dne. Podstatné však bylo označení zajišťovatele pohřbu, což v tomto případě nebyl název pohřebního ústavu, nýbrž slovo Führe, které

Plánek Vinohradského hřbitova. Oddělení 57, na kterém byly šachtové hroby, je dnes označeno jako 57 uh. (repro: Hřbitovy a pohřební služby hl. m. Prahy)

by se dalo z němčiny přeložit jako povoz či vyvážka. Tento termín lze vysvětlit jednoduše. V závislosti na počtu rakví, připravených k odvozu na pohřbení do šachet (společných hrobů) u jednotlivých institucí, vyrazil z Vinohradského hřbitova pohřební vůz, který je objel a rakve vyzvedl. Tuto skutečnost potvrzují i data pohřbení ve vinohradském indexu: například do šachty č. 9 bylo 28. března 1942 uloženo šest osob,³⁷ u nichž byla uvedena i čísla rakví, jež ale na rozdíl od rakví dovezených z jedné instituce na sebe nenavazovala. V náznaku byl tento systém potvrzen také v následujícím úryvku z dokumentu zádušního úřadu: „*Po uvážení všech průvodních okolností, spojených s vyvážkami, souhlasí podepsaná správa s tím, aby ústavy a nemocnice hlásily vypážky zdejšímu hřbitovu* [...]“.³⁸

Na základě Leichenbuchu bylo nalezeno ve vinohradském indexu třicet tři jmen osob, jejichž pozůstatky byly převezeny ze soudního lékařství. V sedmi případech se jednalo o osoby, které zemřely v pankrácké věznici.³⁹ Ústav soudního lékařství pravděpodobně nedával k jednotlivým lidským pozůstatkům tak kvalitní dokumentaci, jako tomu bylo u německého anatomického ústavu. Ve čtrnácti případech nebylo v indexu u dotčených uvedeno křestní jméno nebo zde byl otazník, ač byly tyto informace zapsány v Leichenbuchu a Ústav soudního lékařství je měl k dispozici. Navíc byla jména mnohdy zkomolena či špatně zapsána, což by se dalo připsat na vrub i správě hřbitova, třebaže v kombinaci s chybějícími údaji o jméně u skoro poloviny dovezených to spíše svědčí o ne-

35 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1935–1942.

36 Tamtéž, Zápis č. 420.

37 Správa Vinohradského hřbitova, Index zemřelých od roku 1936 do roku 1945.

38 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 521, sign. Z 23, Ústřednímu úřadu hřbitovnímu dne 21. 5. 1943, č. j. XIV-2558/43.

39 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1936–1942.

kvalitním předáváním informací ze strany ústavu. V indexu byly navíc poctivě zapisovány i mrtvě narozené děti, včetně nepokřtěných, které sem odeslaly jiné instituce, ale nebyl zde zápis ani o jednom z mrtvých dětí dovezených k pohřbení z Ústavu soudního lékařství. Například do rakve k Rose Waldaous byly přiloženy čtyři děti, jejichž jména byla známa a věkově byly v rozptětí od tří dnů po tři měsíce.⁴⁰ Zapsáno ale nebylo ani jedno z nich.

Podstatnou otázkou také je, po jak dlouhou dobu se jedna šachta (společný hrob) používala. Z výše zmíněného seznamu pohřbených osob lze vyčíst, že průměrně byla každá otevřena a používána po dobu 2–4 měsíců v závislosti na tom, zda se do ní ukládaly jen pozůstatky dospělých jedinců, nebo i dětí. Šachty (společné hroby) s primárně dětskými pozůstatky fungovaly pochopitelně déle. Zároveň platilo, že se pohřbívalo do více šachet (společných hrobů) ve stejném časovém období najednou.

Dnes již bohužel nelze určit polohu jednotlivých šachet, jelikož se nepodařilo nalézt jakékoliv plány hřbitova z doby, kdy byly využívány. Zároveň lze ovšem určit místo, kde se nacházely, a to na základě vinohradského indexu, v němž bylo kromě čísla šachty uváděno i oddělení – v tomto případě šlo o oddělení č. 57. Původně zde byla do počátku třicátých let 20. století vojenská část s hroby padlých v první světové válce. Ti byli poté exhumováni a soustředěni do osárie na Olšanských hřbitovech a pravděpodobně celý uvolněný

prostor v roce 1941 zabraly šachty (společné hroby). V současné době se na nich nachází mělké urnové hroby.

ĎÁBLICKÝ HŘBITOV

Počátek pohřbívání do šachet (společných hrobů) v Ďáblicích se datuje od 7. srpna 1943, když Vinohradský hřbitov neměl již prostor pro výkop nových šachet (společných hrobů). Uvedené datum lze potvrdit prostřednictvím mnoha relevantních dokumentů. V první řadě je to známá fotografie přední strany dnes již neexistující polohové knihy pro společné hroby na Ďáblickém hřbitově, na níž bylo toto datum uvedeno.⁴¹ Dále se o něm píše v dochované komunikaci mezi Správou Vinohradského hřbitova a Ústředním hřbitovním úřadem z roku 1943, která se zabývala přemístěním pohřbívání do šachet (společných hrobů) na Ďáblický hřbitov. Prvním dokumentem této komunikace je oznámení vinohradské hřbitovní správy ze 17. března 1943 o tom, že pro pohřbívání tímto způsobem má místo již jen na dva měsíce.⁴² Posléze byly řešeny technické záležitosti ohledně převzetí povinnosti Správou Ďáblického hřbitova odvážet těla z ústavů a nemocnic. V nich lze nalézt následující informaci z května téhož roku: „*Správa hřbitovů musí však upozorniti, že podle zjištění, učiněného náhodou dnes při telefonickém dotazu v této záležitosti [myšlena povinnost pohřbívat rakve z ústavů a nemocnic] na Ďáblickém hřbitově, bylo p. vrch. hrobníkem Hubeným sem sděleno, že o nové povinnosti jeho hřbitova vůbec neví.*“⁴³ Celá situace dospěla až

do stavu, kdy byl připraven koncept dekretu primátora hlavního města Prahy, který nařizoval, že se mají společné hroby přemístit z Vinohradského na Ďáblický hřbitov.⁴⁴ Nakonec byla celá záležitost uzavřena 23. září 1943 s tím, že se v Ďáblicích těla z anatomického ústavu již začala pohřbívat, a tudíž není třeba vydávat dekret.⁴⁵

Termín přemístění pohřbívání do šachet (společných hrobů) v srpnu roku 1943 potvrzují i sekundární prameny. Například podle již zmíněné matriky Zemského ústavu choromyslných v Bohnicích bylo převezeno k pohřbení do společných hrobů přes německý anatomický ústav od srpna 1943 do července 1944 celkem třicet osob, z toho se dvacet tři pohřbených podařilo identifikovat v nedávno nalezeném indexu k šachtám pro Ďáblický hřbitov.⁴⁶ Prvním byl Václav Beránek, zemřelý 25. srpna 1943, který byl pohřben do šachty č. 1 na polohu 15, z čehož plyne, že před ním bylo do této šachty uloženo už 14 rakví. Z výše uvedeného lze vyvodit jediný závěr, a to že šachty (společné hroby) pro pohřbívání těl z různých ústavů (včetně německého anatomického ústavu a Ústavu soudního lékařství) a nemocnic vznikly v Ďáblicích skutečně 7. srpna 1943, jak je uvedeno výše, a před tímto datem zde žádné nebyly.

Zmíněná indexová kniha pro šachty (společné hroby) je na úvodní straně nadepsána „*Ďáblice šachty*“. Jednalo se o pomůcku k polohovým knihám, které se neodchovaly, a tak je třeba k ní přistupovat. Zároveň je asi nejrelevantnějším a nejpodstatnějším pramenem

⁴⁰ Tamtéž, Zápisy č. 139, 141, 144, 152, 154.

⁴¹ Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. A 8/1 (Inspekce ministra vnitra – I. díl), inv. j. 1453, Hromadné pohřbívání na hřbitově v Ďáblicích, č. j. KM-242/68.

⁴² AHMP, f. Zádušní úřad, k. 521, sign. Z 23, Ústřednímu úřadu hřbitovnímu v Praze dne 17. 3. 1943, č. j. V.h.311/43.

⁴³ Tamtéž, Ústřednímu úřadu hřbitovnímu v Praze dne 21. 5. 1943, č. j. XIV-2559/43.

⁴⁴ Tamtéž, Z1.2559/43 koncept z 23. 6. 1943.

⁴⁵ Tamtéž, Vrací se oddělení 1 z 23. 9. 1943, č. j. XIV-2559/43.

⁴⁶ AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty.

ke studiu šachet (společných hrobů) na Ďáblickém hřbitově pro období od jejich počátku v roce 1943 do ledna 1951, kdy byla ukončena. Při jejím podrobném rozboru došel autor tohoto textu k závěru, že obsahuje zápisy pro šachty (společné hroby) ve více částech, a nikoliv jen pro ty dnes viditelně dochované na Čestném pohřebišti popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje, které se nacházejí u severní zdi hřbitova. Jedná se o šachty označené čísly I–XIII⁴⁷ za roky 1943–1945 a šachtu označenou „nálet“. Šachty I–XIII (1943–1945) se nacházely v jiné části hřbitova, dnes označované III – 4 a III – 5. V těchto částech jsou nyní urnové hroby. Šachta „nálet“ pak s ohledem na spojenecké nálety na Prahu byla s největší pravděpodobností z roku 1945. V určení její polohy by se autor opět přikláněl ke stejnému místu, jako u šachet I–XIII (1943–1945). Další šachty, které lze v indexu nalézt, byly označovány: I – „úzká, náletová“, III – „úzká“, IV – „úzká, náletová“, V – „úzká“ a dále VI–XIX, které byly užívány v období od druhé poloviny roku 1945 do roku 1951, a mělo by se jednat o ony viditelně dochované u severní zdi hřbitova. V indexu není zanesena šachta II s přídomkem „úzká“ nebo „náletová“, jak by se vzhledem k číselné posloupnosti dalo očekávat. Nutno podotknout, že se nejednalo o všechny šachty, které zde v letech 1943–1948 vznikly. Po květnu 1945 bylo na Ďáblickém hřbitově vykopáno několik šachet pro německé vojáky a civilisty, do kterých byli později pohřbíváni také odsouzení a popravení váleční zločinci.

Detailní rozbor a určení přibližné polohy a datace šachet I–XIII (1943–1945) lze opět provést pouze s využitím sekundárních pramenů.

Sice aktuální, ale přesto poněkud nepřesný plánec Ďáblického hřbitova. Část označená jako dětský hřbitov je ve skutečnosti rozdělená a nachází se zde i část VIII se standardními hroby. (repro: Hřbitovy a pohřební služby hl. m. Prahy)

Předně se jedná o složený list vložený do Ďáblického indexu k šachtám, na němž jsou uvedena římská čísla I–XIII a zapsáno, kolik těl z jakého ústavu nebo nemocnice bylo do příslušné šachty dovezeno k pohřbení. Na druhé straně listu je pak samostatně

označená šachta „nálet“. List je datován roky 1944 a 1945.⁴⁸ Pro šachty I–V (1943–1945) toto vrocení navíc potvrdilo i již zmíněné porovnání s matrikou Zemského ústavu chorobomyslných v Bohnicích,⁴⁹ když bylo v těchto šachtách nalezeno dvacet tři

47 Pro přehlednost budou nadále tyto šachty (společné hroby) zapisovány jako šachty I–XIII (1943–1945).

48 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty.

49 Tamtéž, f. Sbírka civilních a církevních matrik, sign. CHORB Z 8.

osob, jejichž pozůstatky byly nejdříve zaslány do německého anatomického ústavu a posléze zde pohřbeny, a to od srpna 1943 do července 1944. Podarilo se také identifikovat dvě osoby pohřbené v šachtě XIII (1943–1945): Franze Korata (zemřel 2. října 1945) a Georga Liensena (zemřel 16. října 1945), popravené pro retribuční trestné činy. Další z pramenů, a to kniha zemřelých Anatomického ústavu 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy vedená od roku 1946,⁵⁰ vykazuje zásadní nesrovnalosti. Zaznamenávaly se v ní informace o lidských pozůstatcích (včetně místa a data pohřbení), které studenti využívali k vědeckým účelům po daný školní rok. Do šachty XIII se dle této knihy začalo pohřbívat až na počátku roku 1949. Například prvního z mnoha zaznamenaných z této šachty, Bedřicha Rývu, který zemřel 27. srpna 1948 a byl pohřben o sedm měsíců později, 29. března 1949,⁵¹ bychom našli i v Ďáblickém indexu, a to v šachtě XIII s polohou 6⁵² (tedy šestá rakev uložená do šachty). U G. Liensena a F. Korata však byly uvedeny polohy 55 a 56⁵³ a to by znamenalo, že by museli být pohřbeni až po Rývovi, což je velice nepravděpodobné, až nerealné. Jediným logickým závěrem z výše uvedeného je, že na Ďáblickém hřbitově existovaly dvě stejné číselné řady šachet I–XIII, přičemž v jedné z nich byl u prvních pěti šachet používán přídomek „úzká“ či „náletová“. Zároveň je jasné, že stejně označené šachty se nenacházely v jedné části hřbitova, respektive v jednom jeho oddělení.

Konečně pro doložení existence šachet na dnešních odděleních III – 4 a III – 5 Ďáblického hřbitova byl nalezen ještě jeden zajímavý doklad. Na vnitřní straně desek hřbitovní knihy⁵⁴ pro oddělení III – 3 a III – 5m se nachází nedatovaný zápis se součtem hrobů rozdělených dle jejich typu a část hřbitova označená III zde byla dělena pouze na tři oddělení, konkrétně III – 1, III – 3 a III – 4. Pro oddělení III – 1 bylo uvedeno, že se na něm nachází 795 německých vojenských hrobů a 30 šachet, na oddělení III – 3 bylo 441 hrobů velkých a 63 společných hrobů a na oddělení III – 4 bylo 334 hrobů pro chovance Masarykových domovů a 414 hrobů velkých. Zajímavou skutečností je, že následně došlo v zápisu k sečtení oněch 30 šachet a 63 společných hrobů a vytvoření celkového součtu „93 šachet“. Tento případ je také důvodem toho, proč autor zvolil v úvodu textu výraz šachty jako nej přesnější pojmenování pro probíraný druh hrobů. V případě oněch 63 společných hrobů později označených za šachty se totiž nejednalo o hroby, respektive šachty, jak jsou zde popisovány, ale na základě rozboru hřbitovní knihy⁵⁵ o jistý druh sociálních hrobů, kam bylo pohřbeno více osob, ale jen v počtu 3–5 pohřbených. Zbývá tedy 30 šachet, které s největší pravděpodobností zahrnují šachty I–XIII (1943–1945), šachtu „nálet“ a šachty vykopané pro německé oběti květnových bojů roku 1945, do nichž byli později pohřbívaní i někteří popravení váleční zločinci. Zároveň zde byla i šachta pro německé válečné zajatce označovaná v pramenech jako „zajatecká“ bez dalšího číslování.⁵⁶

V tomto zápisu byly uvedeny i další části Ďáblického hřbitova a u žádné z nich nebyly zapsány šachty nebo společné hroby, tedy ani u části IV, jejíž součástí je dnešní Čestné pohřebiště popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje. Z této skutečnosti lze vyvodit, že zápis byl pravděpodobně učiněn před říjnem, respektive zářím 1945, kdy jsou dohledatelné první pohřby v této sekci. Nejdříve však mohl vzniknout v květnu uvedeného roku, a to vzhledem k vysokému počtu šachet, který naznačuje, že do něj byly již započítány šachty vytvořené po Květnovém povstání, včetně zapsání německých vojenských hrobů, které zde s ohledem na naplněnou kapacitu dosavadního německého vojenského hřbitova ve Štěrboholech vznikaly od února roku 1945 jako nový německý vojenský hřbitov v Praze.⁵⁷

K „německým“ šachtám v části III Ďáblického hřbitova lze dohledat jen velmi málo informací. Především se nedochoval, či pravděpodobně vůbec nebyl vytvořen žádný jmenný seznam pohřbených, navíc jak již bylo zmíněno výše, tyto šachty nebyly ani číslovány. Podstatným pramenem k jejich počtu je dochovaná korespondence k vyúčtování plateb za pohřbívaní „Němců“ na pražských hřbitovech po Květnovém povstání. Dle hlášení hřbitovní správy v Libni bylo od května 1945 do 4. července 1946 vykopáno na Ďáblickém hřbitově celkem osm společných hrobů (šachet), do nichž měli být pohřbívaní Němci, o rozměrech: 41 m délka, 2,3 m šířka a 2,5 m hloubka.⁵⁸

50 Anatomický ústav 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy (Anatomický ústav 1. LF UK), Kniha zemřelých.

51 Tamtéž, Školní rok 1948 až 1949, pořadové č. 12.

52 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty.

53 Tamtéž.

54 Správa Ďáblického hřbitova, Hřbitovní kniha III–3, III–5m.

55 Tamtéž.

56 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 507, sign. Z 17, v. z. Josef Richter, č.j. 11046/zdrav.1948, V Motole dne 22. 4. 1948.

57 Tamtéž, Zádušní a hřbitovní úřad odd. Praha – I. 18. 6. 1947, č. j. XIV-4569/47.

58 Správa Olšanských hřbitovů, Spisy o padlých za květnové revoluce 1945, Zádušním a hřbitovnímu úřadu v Praze dne 4. 7. 1946, č. j. XIV/4058.

V celkovém výkazu byl následně uveden počet z 000 pohřbených mrtvol.⁵⁹ Jednalo se o padlé příslušníky německých ozbrojených sil a německé civilisty z Květnového povstání. Zároveň sem byly ukládány i osoby české národnosti, které byly označeny za kolaboranty a zemřely při květnových událostech roku 1945. Jejich pozůstatky sem byly sváženy z území celé Prahy, buď přímo v květnu, nebo v pozdějším období, když docházelo k exhumacím provizorních hrobů, jež byly roztroušeny po celém městě a postupně rušeny. Nutno podotknout, že tento proces pokračoval i po červenci roku 1946, kdy například ostatky cca 36 osob německé národnosti z hromadného hrobu v Dejvicích byly exhumovány a převezeny na Ďáblický hřbitov až v červnu 1948.⁶⁰ Poslední podstatnou informaci k těmto „německým“ šachtám přinesl týdeník MY 47 v článku z 21. června 1947 s názvem „Viděl jsem hrob K. H. Franka“: „[...] dojdeš až k oně části, která kdysi bývala místem posledního odpočinku německých žoldnéřů, „Bývalý vojenský hřbitov,“ [tj. oddělení III – 1] říká hrobník Ďáblického hřbitova pan Hubený. Právě v těch místech, kde končí civilní a začíná vojenský hřbitov, roste husté křoví. [...] Nalevo za kompostem leží jakási nosítka, chatrné zbytky plátna a dřevěných tyčí. Harampádí? Nikoliv, zase jedno tajemství. Kdo by si pomyslel, že s ním bylo shozeno do společné, tři metry široké, dva metry hluboké šachty tělo největšího nepřítele našeho národa, strůjce vyhlazení Lidic – K. H. Franka? Karl Hermann Frank není však sám. Několik metrů odtud, v téže šachtě, bok po

boku mu leží další výtečník: K. Daluge. Hnije tady Krychtálek, Werner a jiní zaprodanci. Jen pan Moravec se jaksi straní této společnosti. Jeho kosti ožirají mravenci o několik metrů dál. Aby se mu nestýskalo po německé společnosti, zahrabali ho do země ve velké bedně se dvěma Němci [...].“⁶¹ Z uvedené citace je patrné, že v části III Ďáblického hřbitova byli pohřbíváni i někteří popravení váleční zločinci a kolaboranti, a nelze tedy tvrdit, že by se například ostatky K. H. Franka nacházely v šachtách na dnešním Čestném pohřebišti popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje (část IV Ďáblického hřbitova).

V části III Ďáblického hřbitova byli pohřbíváni i někteří popravení váleční zločinci a kolaboranti

V současné době se na místech šachtových hrobů v části III Ďáblického hřbitova nacházejí taktéž urnové hroby. V letech 1996 a 1998 zde proběhly exhumace iniciované organizací Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, která vyhledává německé válečné hroby a stará se o německé vojenské hřbitovy. Celkově byly vyzvednuty ostatky 1 144 osob.⁶² I když exhumace probíhaly pouze v části bývalého německého hřbitova (oddělení III – 1), a nikoliv na celé jeho rozloze (byly zde nalezeny ostatky 259 německých vojáků), pravděpodobně neplánovaně zasáhly i do šachet nacházejících se bezprostředně za tímto vojenským hřbitovem, což se

týkalo 885 osob. Většinou šlo o neznámé německé vojáky, ale také o 71 neznámých válečných obětí a 39 neznámých dětí. Posléze byly tyto exhumované ostatky, jež byly prozatímne uloženy v Příbrami, pohřbeny na německém vojenském hřbitově v Chebu. V kontextu výše uvedené citace zůstává otázkou, kdo všechno byl mezi těmito neznámými odvezen.

Viditelně dochované šachty na Čestném pohřebišti popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje se nacházejí v oddělení, které se historicky řadilo do části IV Ďáblického hřbitova. V té jsou šachty označené dle indexové knihy Ďáblického hřbitova jako I – „úzká, náletová“, III – „úzká“, IV – „úzká, náletová“, V – „úzká“ a dále VI–XIX do roku 1951.⁶³ Následně zde bylo do konce roku 1960 vyhloubeno dalších čtyřicet šachet.⁶⁴ Celkově se tedy v této části nachází přibližně šedesát devět šachet.⁶⁵ Pro období do konce roku 1948, na které se zaměřuje tento text, se dle identifikovaných pohřbených osob jedná o šachty I a III–V s přídomky „úzká“ nebo „náletová“ a šachty VI–XII (1945–1960). Šachta II s přídomkem „úzká“ nebo „náletová“ se v indexu u žádného pohřbeného nevyskytuje, tedy buď z nějakého důvodu neexistovala a toto číslo bylo přeskočeno, nebo žádný ze zde pohřbených nebyl do ní zapsán.

Východiskem pro stanovení začátku pohřbívání do šachet v této části hřbitova mohou být data úmrtí pohřbených v šachtě označené jako I – „úzká, náletová“. V ní se podařilo identifikovat celou řadu osob. Předně

59 Tamtéž, Výkaz výdajů vzniklých pohřbíváním Němců na obecních hřbitovech hlavního města Prahy z 23. 7. 1946.

60 Tamtéž, Oddělení právnímu dne 30. 12. 1948, č. j. XIV-7252/46.

61 SUCHÝ, Jindra: Viděl jsem hrob K. H. Franka. MY 47, 1947, č. 25 (21. 6. 1947), s. 1–2.

62 Odbor pro válečné veterány a válečné hroby Ministerstva obrany, Seznam exhumovaných ostatků uložených v Příbrami ze dne 15. 5. 2008, s. 31–37.

63 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty.

64 Anatomický ústav 1. LF UK, Kniha zemřelých, Školní rok 1960 až 1961.

65 V různých pozdějších pramenech a zdrojích bývá uváděn počet šachet 70–72.

se jedná o čtyři popravené dle retribučních dekretů na přelomu let 1945–1946. Do polohy 13 v této šachtě byly pohřbeny pozůstatky tři z nich, a to Marie Kaislerové a Anny Novotné (obě popraveny 13. prosince 1945) a Bruna Hirschmana (popraven 18. prosince 1945). Čtvrtým byl František Laštovka (popraven 22. ledna 1946), pohřbený na poloze 74.⁶⁶ Vzhledem k tomu, že poloha 1 znamenala první pohřbení do šachty, byly osoby uložené na poloze 13 jedny z prvních v této šachtě. Nutno však poznamenat, že podle knihy zemřelých v pankrácké věznici byly pozůstatky všech čtyř odvezeny do anatomického ústavu k vědeckým účelům.⁶⁷ Což znamená, že mezi úmrtím a pohřbením byla časová prodleva. Pouze u jedné osoby se podařilo dohledat datum pohřbení a tou byl německý válečný zajatec Alfons Zapp, který byl dne 27. února 1946 v Nymburce přejet nákladním vozidlem a dle zápisu v úmrtním listu byl posléze pohřben 29. února 1946 na Ďáblickém hřbitově do šachty 1, pole 4.⁶⁸ Pole 4 odkazuje k označení této části hřbitova číslem IV, jak bylo uvedeno výše. V indexové knize Ďáblického hřbitova je u Zappa uvedena poloha 79⁶⁹ a jednalo se o předposlední pohřeb do této šachty. V následujících šachtách s vyššími čísly se podařilo určit dalších třicet osob popravených v letech 1946 až 1948 na základě retribučních dekretů, u nichž datum popravy většinou⁷⁰ korespondovalo s vyšším číslem šachty. To potvrzují i zápisy z knihy zemřelých Anatomického ústavu 1. LF UK, vedené od druhé poloviny roku 1946, kdy je

první uvedená šachta s pozůstatky dovezenými z ústavu označena číslem 5 a s postupem času se číslo šachty zvyšuje.⁷¹ Lze tedy konstatovat, že počátek pohřbívání do šachet u severní zdi Ďáblického hřbitova, které tvoří Čestné pohřebiště popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje, spadá do konce roku 1945 či spíše do začátku roku 1946.

V návaznosti na datování šachet je nutné pokusit se popsat a vysvětlit dvě zavádějící skutečnosti. Na prvním místě se jedná o používání přídomku „náletová“ v indexové knize, který by mohl evokovat, že se v šachtách pohřbívalo dříve, než je uvedeno výše. Nabízí se dvě pravděpodobná vysvětlení. Předně tento prostor mohl být vyhrazen pro šachty pro případné oběti spojeneckých náletů – šachty byly preventivně vyhloubeny po velkém náletu na Prahu v únoru 1945. Existenci nařízení pro vyhrazení míst na hromadné pohřbívání v případě náletů na Prahu také potvrzuje již citovaný dokument ze 17. března 1943 z provenience Správy Vinohradského hřbitova: „*Další volná plocha jest rezervována pro event. společné hroby pro případ náletů, jak bylo svého času nařízeno.*“⁷² Samotné používání těchto předpřipravených šachet pak nastalo, až když jich bylo zapotřebí. Druhé možné vysvětlení evokuje poznámka v indexové knize u prvního pohřbeného v šachtě I – „náletové“ Jindřicha Böhma, který měl u čísla šachty připsáno: „*u zdi bývalá náletová.*“⁷³ Z ní lze odvodit

zatím nijak dále nepotvrzenou teorii, že v šachtách s přídomkem „náletová“ byly provizorně pohřbeny oběti náletů, které byly následně exhumovány a předány k pohřbení pozůstalým, čímž se tyto šachty uvolnily k dalšímu pohřbívání.

Druhou zavádějící skutečností jsou jména osob prokazatelně zemřelých v květnu 1945, jež byla uvedena v indexové knize s místem pohřbení v šachtě I – „náletové“. Jednalo se například o jediného vojáka armády USA pohřbeného na území hlavního města Prahy Lawrence L. Ordwaye, Ludvíka Kučeru a Marii Novákovou. Všichni tři navíc mají vyšší polohu v šachtě než již zmíněné osoby popravené v prosinci roku 1945, což znamená, že byli do šachty pohřbeni až po nich. Vysvětlení této situace je následující. Dle zápisů z indexové knihy Ďáblického hřbitova došlo přibližně v lednu roku 1946 k exhumacím v šachtě X (1943–1945), v níž byli pohřbeni někteří účastníci Pražského povstání, kteří zemřeli v Nemocnici na Bulovce. Jejich ostatky byly následně přemístěny na vznikající čestné pohřebiště či do rodinných hrobů. Ostatky osob, které bylo nutné vyjmout, aby mohlo dojít k exhumaci účastníků povstání, byly pohřbeny právě v šachtě I – „náletové“, která byla v tuto dobu používána. V uvolněné šachtě X (1943–1945) bylo následně opět pohřbíváno. Nacházejí se v ní například ostatky šesti osob popravených dle retribučních dekretů, které by byly jinak pohřbeny u severní zdi, kde by jejich pohřeb byl v souladu s daným časovým obdobím.⁷⁴

66 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty.

67 NA, f. SSNV, kniha zemřelých věznic Pankrác.

68 Tamtéž, f. Ministerstvo vnitra – Nová registratura, k. 11 769, Úmrtní list Alfonze Zappa.

69 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty.

70 Výjimku tvořilo šest osob, které byly pohřbeny do šachty X (1943–1945), protože tato šachta byla uvolněna exhumacemi, jak je vysvětleno dále.

71 Anatomický ústav 1. LF UK, Kniha zemřelých, Školní rok 1960 až 1961.

72 AHMP, f. Zádušní úřad, k. 521, sign. Z 23, Ústřednímu úřadu hřbitovnímu v Praze dne 17. 3. 1943, č. j. V.h.311/43.

73 AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty.

74 Tamtéž.

Umístění konkrétních šachet používaných do roku 1948⁷⁵ se zatím nepodařilo určit s výjimkou právě šachty I – „náletové“, a to díky náhrobkům, které se na ní nacházejí a patří již zmíněnému Ludvíku Kučerovi a Marii Novákové. Zároveň se jedná o jediné původní dochované náhrobky na celém Čestném pohřebišti popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje. Šachta se nachází přímo u severní zdi hřbitova v pravém rohu, což odpovídá i poznámce „u zdi“, která se u ní vyskytuje v indexové knize Ďáblického hřbitova.⁷⁶

Pro šachty v této části hřbitova je znám způsob, jakým se do nich pohřbívalo. Jsou zde identifikovány dva způsoby. V šachtách I – „náletová“ až IX (1945–1960) je to po osmdesáti polohách – rakvích v jedné šachtě, které byly skládány po dvaceti v řadě ve čtyřech vrstvách.⁷⁷ Od šachty X (1945–1960) se pak již pohřbívalo pouze po čtyřiceti rakvích, deset v řadě ve čtyřech vrstvách. Počet rakví ovšem neodpovídá počtu pohřbených, ten byl většinou daleko vyšší především z toho důvodu, že zde bylo pohřbíváno mnoho mrtvě narozených dětí, kterých bylo do jedné rakve umístěno několik. Například u šachty IX (1945–1960) bylo v indexu zaznamenáno 321 jmen, v pozdější šachtě XI bylo uvedeno 130 pohřbených.⁷⁸ Dále je nutno podotknout, že počty jmen z indexu nejsou konečné, jelikož v něm nejsou některé polohy zapsané, a tedy ani jména zde pohřbených, i když na druhou stranu se mohlo jednat například o rakve jen s orgány či jinými lidskými pozůstatky.

Fotografie umístění dochovaných náhrobků Ludvíka Kučery a Marie Novákové, podle kterých lze odvodit polohu šachty I – „náletové“ (foto: archiv autora)

Pro úplnost je třeba poznamenat, že v některých šachtách v této části hřbitova se nacházejí i ostatky několika německých vojáků, kteří zemřeli po skončení druhé světové války v Zemském ústavu choromyslných v Bohnicích.

POHŘBÍVÁNÍ OBĚTÍ NACISTICKÉ OKUPACE

Ze všech dosud uvedených informací vyplývá, že šachty či společné hroby na pražských hřbitovech, a to včetně Ďáblického hřbitova, nejsou produktem totalitních režimů 20. století. Jedná se o druh sociálního pohřbívání, který byl využit nacistickým okupačním aparátem a později, možná dokonce ve vyšší míře, komunistickou státní mocí k odstranění těl jejich obětí a odpůrců.

V současné době lze tuto kategorii osob pro období nacistické okupace rozdělit na dvě skupiny. První jsou osoby, u kterých lze na základě pramenů s určitostí či vysokou pravděpodobností říci, že byly do šachet na některém z pražských hřbitovů přímo pohřbeny. Druhou tvoří osoby, které na základě dochovaných historických dokumentů prošly některým z výše popsaných procesů zakončených pohřbením do šachty. Nejedná se však o žádné závratné počty. Jak je všeobecně známo, pozůstatky osob popravených nacistickou okupační mocí byly zpopelňovány v krematoriích.⁷⁹ Společným jmenovatelem všech osob, u nichž pohřbení do šachet lze předpokládat nebo bylo nevyvratitelně potvrzeno, byl způsob úmrtí. To znamená, že zemřely ve vazbě, v boji, v důsledku sebevraždy či byly

⁷⁵ Po roce 1948 je známa poloha šachty XVI díky úspěšné exhumaci ostatků pátera Josefa Toufara.

⁷⁶ AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty.

⁷⁷ Defense POW/MIA Accounting Agency (DPAA), Private First Class Lawrence L. Ordway, 33433338, Individual Deceased Personnel File (Releasable, Narrative of Investigation at Dablice, Czech, z. 5. 1947).

⁷⁸ AHMP, f. Správa pražských hřbitovů, Indexová kniha Ďáblice Šachty.

⁷⁹ PALEČEK, Pavel: *Likvidace ostatků obětí nacismu a komunismu na území Československa. Neevidované kremace 1941–1945. Zemřelí ve věznicích 1948–1956*. Prius, Brno 2002.

z nějakého důvodu zastřeleny, a tím pádem se jejich tělesné pozůstatky dostaly do standardního systému, jenž znamenal soudní pitvu a pohřeb do společného hrobu, pokud nebyl dohledatelný pozůstatý, který by pohřeb zajistil. V případech sledovaných obětí nacistického režimu a odbojářů nebylo žádoucí pozůstaté hledat, mnohdy se oni sami rovnou ocitli ve vězení nebo na popravišti. Výjimkou z tohoto systému byl převoz pozůstatků odbojářů a československých vojáků zemřelých v souvislosti s likvidací zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha po soudní pitvě do německého anatomického ústavu. Avšak i pozůstatky osob z tohoto ústavu byly systematicky pohřbívány do šachet.

Pro první definovanou skupinu osob byl nalezen zajímavý pramen, a to „Seznam osob, které zemřely při zatýkání nebo ve vazbě za německé okupace (Pátrání v čes. a něm. ústavech)“⁸⁰ vypracovaný po válce prof. Františkem Hájkem.⁸¹ Ten obsahuje i část věnovanou osobám, které byly pitvány do 5. listopadu 1941, kdy byla česká část Ústavu soudního lékařství uzavřena. Jednalo se o zemřel z německého oddělení pankrácké věznice a Petschkova paláce.⁸² Na základě tohoto seznamu se podařilo identifikovat dvě oběti střelby, Lea Šrajera

a Vladimíra Franze (okolnosti, za jakých byli zastřeleni, se nepodařilo určit). Oba jmenovaní byli zapsáni i v Leichenbuchu Ústavu soudního lékařství s datem pitvy 18. srpna 1941 a poznámkou „Führe“ u zajišťovatele pohřbu.⁸³ Posléze byli 30. srpna 1941 pohřbeni do šachty č. 5 na Vinohradském hřbitově.⁸⁴ Dále jde o Rudolfa Linharta, který zemřel 17. října 1941 na německém oddělení pankrácké věznice na zánět pohrudnice po zlomení žeber, k čemuž patrně došlo následkem brutálních výsledků.⁸⁵ Jeho pozůstatky byly uloženy 25. října 1941 do šachty č. 8.⁸⁶ Poslední identifikovanou osobou pohřbenou na Vinohradském hřbitově je Marie Javůrková, uložená do šachty č. 16 dne 27. března 1943,⁸⁷ která se oběsila na německém oddělení věznice na Pankráci.⁸⁸

S vysokou pravděpodobností byl na Vinohradském hřbitově do šachty pohřben i protinacistický odbojář štábní kapitán Václav Morávek. Poté, co při přestřelce s příslušníky Gestapa padl 21. března 1942, byly jeho tělesné pozůstatky převezeny do německé části Ústavu soudního lékařství, kde byla provedena pitva a v kolonce zajišťovatele pohřbu uvedeno pouze: „Staatz Polizei [sic]“.⁸⁹ Ve vojenské matrice dopisované po skončení války je u místa jeho pohřbe-

ní vyplněno: „1942 27. března na městském hřbitově v Praze XII – Královské Vinohrady (podle policejní zprávy)“.⁹⁰ Zmiňovanou zprávu se bohužel nepodařilo nalézt. Mnohdy bývá jako místo posledního odpočinku špkt. V. Morávka uváděn Ďáblický hřbitov, ale pro toto tvrzení nesvědčí žádný relevantní pramenný důkaz, a navíc, jak již bylo uvedeno a prokázáno, na uvedeném hřbitově se začalo pohřbívát do šachet až téměř o rok a půl později.

V šachtách na Ďáblickém hřbitově byly identifikovány pouze tři osoby, které zemřely v souvislosti s nacistickou okupací a byly zde pohřbeny v průběhu války, a jednu osobu, která na následky věznění zemřela těsně po válce. Jednalo se o Josefa Součka, Václava Vavru a Josefa Ondru, kteří zemřeli na německém oddělení pankrácké věznice v roce 1944. Prvně jmenovaný podlehl srdeční vadě a zánětu pobřišnice, druhý spáchal sebevraždu oběšením⁹¹ a poslední zemřel na zápal plic.⁹² Všichni tři byli pohřbeni v Ďáblicích, Souček do šachty III (1943–1945) do polohy 31 a Vavra s Ondrou do šachty V (1943–1945) do polohy 25 a 7. Čtvrtým byl již zmíněný Ludvík Kučera pohřbený v šachtě I – „náletové“, který zemřel 15. května 1945 v Nemocnici na Bulovce na následky věznění v Malé pevnosti v Terezíně. Byl zde

80 Archiv národního muzea (ANM), f. Zdeněk Jelínek, k. 148, Seznam osob, které zemřely při zatýkání nebo ve vazbě za německé okupace (Pátrání v čes. a něm. ústavech). Na rubu seznamu je rukou připsáno „VHA, nezařazený materiál“.

81 Prof. František Hájek (1886–1962) vedl od roku 1934 Ústav soudního lékařství v Praze. Účastnil se i vyšetřování poprav polských důstojníků v Katyni, kam byl vyslán nacistickou okupační správou jako člen mezinárodní komise. K případu i prof. Hájkovi viz STEHLÍK, Michal: Katyň 1943. Protektorátní propaganda, zákulisí a osudy českých svědků. *Paměť a dějiny*, 2010, roč. 4, č. 4, s. 5–21 – viz ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1004/005-021.pdf (citováno k 25. 3. 2025).

82 V letech 1939–1945 sídlo Gestapa.

83 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1936–1942, Zápisy č. 364 a 365,

84 Správa Vinohradského hřbitova, Index zemřelých od roku 1935 do roku 1945.

85 ANM, f. Zdeněk Jelínek, k. 148, Seznam osob, které zemřely při zatýkání nebo ve vazbě za německé okupace (Pátrání v čes. a něm. ústavech).

86 Správa Vinohradského hřbitova, Index zemřelých od roku 1935 do roku 1945.

87 Tamtéž.

88 ANM, f. Zdeněk Jelínek, k. 148, Seznam osob, které zemřely při zatýkání nebo ve vazbě za německé okupace (Pátrání v čes. a něm. ústavech).

89 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1936–1942, Zápisy č. 364 a 365.

90 *Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv* (VÚA – VHA), f. Vojenské církevní matriky (sbírka), poř. č. 2075 Protektorát I, 1938–1946 (1947), fol. 7.

91 ANM, f. Zdeněk Jelínek, k. 148, Seznam osob, které zemřely při zatýkání nebo ve vazbě za německé okupace (Pátrání v čes. a něm. ústavech).

92 MAREK, Václav: *Statečné kníničky, zmizelý i pokračující život obce*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Brno 2018, s. 40.

uvězněn za svou činnost v Revolučním národním výboru v Humpolci, jehož byl předsedou.⁹³ Do druhé skupiny osob, jež prošly procesem, který standardně končil pohřbením do šachty, ale jejichž jméno nebylo nalezeno ani v jednom z dochovaných pramenů hřbitovní provenience (indexy Ďáblického a Vinohradského hřbitova), lze zařadit především osoby spojené s likvidací R. Heydricha z řad československých vojáků a členů domácího odboje. Dle Leichenbuchu Ústavu soudního lékařství⁹⁴ lze identifikovat následující osoby: čs. výsadkáře Arnošta Mikše (skupina Zinc), Bohuslava Koubu (Bioscop), Jana Hrubého (Bioscop), Jaroslava Švarce (Tin), Josefa Gabčíka (Anthropoid), Josefa Valčíka (Silver A), Adolfa Opálku (Out Distance), Jana Kubiše (Anthropoid), Josefa Bublíka (Bioscop), Alfréda Bartoše (Silver A), Jiřího Potůčka (Silver A) a členy domácího odboje Marii Moravcovou, Jana Zelenku-Hajského, Jana Milíče Zelenku, Čenka Šilingera, Miroslava Satrana,⁹⁵ Františka Peltána, Břetislava Lyčku, Františka Kotrbu, Jaroslava Pechmanna⁹⁶ a Ludmilu Malou. S výjimkou posledně jmenované bylo u všech v kolonce zajišťovatele pohřbu uvedeno „anatomí“. Tělesné pozůstatky všech výše jmenovaných (možná až na L. Malou) byly po provedení soudní pitvy v Ústavu soudního lékařství odvezeny do německého anatomického ústavu. Jednalo se o výjimečnou situaci, jelikož stejný postup byl v celé knize zaznamenán jen u osoby, kterou se autorovi nepodařilo identifikovat a jež byla zapsána pouze pod příjmením Ledelér s datem pitvy 13. června 1942 a příčinou úmrtí oběšení.

Osudy dvou účastníků druhého odboje pohřbených v Ďáblicích

JOSEF ONDRA se narodil 6. června 1905 v Kníničkách u Brna. Po vzoru svého otce, který působil jako náměstek starosty obce, se i on zapojil do dění v rodné vsi a působil ve sboru dobrovolných hasičů, jehož byl od roku 1933 náčelníkem. Většina obyvatel Kníniček, kteří se neživil zemědělstvím, pracovala v nedalekém Brně a stejně tak i Josef Ondra, který byl zaměstnán jako dělník v Zbrojovce Brno. Zde se hned na počátku okupace zapojil do odbojové činnosti, která spočívala v zajišťování zbraní z továrny pro odboj. Na přelomu května a června 1939 převzal od dalšího z kníničských občanů Františka Bureše československou armádní pušku vz. 24 se sto náboji a bajonetem, kterou zakopal u sebe na zahradě, jež byla v blízkosti lesa a jevila se tak jako ideální úkryt. Ve zbrojovce si postupem času vybudovalo Gestapo rozsáhlou síť konfidentů, jejímž prostřednictvím získalo seznam osob, které vynášely zbraně pro odboj. Dne 1. února 1943 byl Josef Ondra zatčen úředníky Gestapa na obecním úřadě v Kníničkách, kde v tu dobu pracoval jako školník, údržbář vodovodu a správce lesa a obecních pozemků. Následně byl odvezen do svého bydliště a donucen vykopat ukrytou pušku s municí. Spolu s ním byl zatčen i František Bureš a oba odvezeni k výsledku do nechvalně proslulých Kounicových kolejí v Brně. V listopadu 1943 následoval převoz do věznice ve Vratislavi a v únoru 1944 zpět do Brna k soudu. Oba muži byli odsouzeni k trestu smrti a převezeni do pankrácké věznice v Praze, kde čekali na provedení trestu. Mezitím jejich rodiny požádaly o milost, které bylo překvapivě vyhověno, a trest změněn na osm let vězení. Bohužel jen necelé tři měsíce po udělení milosti, dne 14. července 1944, Ondra umírá ve vězeňské nemocnici na Pankráci na plicní tuberkulózu a zápal plic. Jeho tělesné pozůstatky byly pohřbeny do šachty V na Ďáblickém hřbitově. Posmrtně byl Josefu Ondrovi udělen Československý válečný kříž 1939 a osvědčení o účasti na národním boji za osvobození podle § 8 zákona č. 255/1946 Sb. ze dne 19. prosince 1946, o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

LUDVÍK KUČERA se narodil v Rakvicích 23. července 1905, od roku 1929 byl úředníkem Československých státních drah. V roce 1940 se přestěhoval do Humpolce, kam byl služebně přidělen na staniční úřad. Od ledna 1945 byl předsedou ilegálního Revolučního národního výboru v Humpolci, který se scházel ve Smrčkově továrně na vlněné látky. Dne 20. února 1945 do ní vtrhlo Gestap a všechny členy výboru zatklo. Kučera byl následně uvězněn ve věznici Gestapa v Malé pevnosti Terezín. Jeho další osud po 8. květnu 1945 není plně zmapován, ale po osvobození Terezína se mu nějakým způsobem podařilo dostat do pražské Nemocnice na Bulovce, kde 15. května 1945 zemřel na útrapy spojené s vězněním. Následně byl pohřben do šachty X na Ďáblickém hřbitově, odkud byly jeho ostatky na přelomu let 1945 a 1946 vyzvednuty při exhumaci těl padlých účastníků Pražského povstání a přemístěny do šachty I – „náletové“. I Ludvík Kučera obdržel posmrtně Československý válečný kříž 1939 a osvědčení o účasti na národním boji za osvobození podle § 8 zákona č. 255/1946 Sb. ze dne 19. prosince 1946, o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

93 VÚA – VHA, f. Spisy účastníků národního boje za osvobození, č. j. 314449/94, Ludvík Kučera.

94 NA, f. Všeobecná fakultní nemocnice, Ústav soudního lékařství, Leichenbuch 1936–1942.

95 V knize je chybně zapsán jako Wenzel Satran.

96 V knize je chybně zapsán jako Jaroslav Beckmann.

548. 18/11. Leiche N. 1.		1/2. Anal. 10/11
549. 18/11. Leiche N. 2.	N. von 23-25.	1/2. " "
550. 18/11. Leiche N. 3. Gabrik.		1/2. " "
551. 18/11. Leiche N. 4. Jakub.	N. von 30-32.	1/2. " "
552. 18/11. Leiche N. 5. Abacha. N. -	22-29.	1/2. " "
553. 18/11. Leiche N. 6. Hubis		1/2. " "
554. 18/11. Leiche N. 7. (Vlasta)	N. von 35-38.	1/2. " "

Výřez ze stránky Leichenbuchu Ústavu soudního lékařství se záznamem o převozu těl sedmi čs. výsadkářů padlých v kryptě chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici do německého anatomického ústavu (zdroj: NA)

Jak již bylo prokázáno, lidské pozůstatky z německého anatomického ústavu byly pohřbívány do šachet. Vzhledem k tomu, že všichni výše jmenovaní zemřeli od konce dubna do začátku října 1942, zůstává zodpovědět následující otázku. Jak moc je pravděpodobné, že by jejich pozůstatky byly v německém anatomickém ústavu používány, respektive uloženy tak dlouho, aby mohly být pohřbeny na Ďáblickém hřbitově, který je jim ve většině dohledatelných zdrojů přisuzován jako místo posledního odpočinku, ale kde se prokazatelně pohřbívalo do šachet až od 7. srpna 1943?

Všechny osoby, jejichž tělesné pozůstatky byly v období války zaslány k vědeckým účelům do německého anatomického ústavu a podařilo se je ztotožnit včetně data jejich pohřbu, byly pohřbeny maximálně do dvou měsíců od data úmrtí. Naopak se nepodařilo nalézt případy s větší časovou prodlevou. Ty se vyskytovaly až v poválečném období, kdy se doba mezi smrtí a pohřbením zvyšuje, avšak většinou nepřesáhla jeden rok.⁹⁷ Dále je nutné se zamyslet nad tím, proč byly pouze tyto pozůstatky převezeny do německého anatomického ústavu a nedošlo k tomu i v jiných případech, kdy byla v Ústavu soudního lékařství pitvána osoba, která nepatřila mezi účastníky odboje, ale

neměla pozůstalé, a tudíž mohlo být její tělo využito k vědeckým účelům. V rámci výzkumu byla provedena konzultace s přednostou Anatomického ústavu 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy doc. MUDr. Ondřejem Naňkou, Ph.D., který autorovi sdělil, že tělo po soudní pitvě není vhodné k využití pro výukové a vědecké účely v rámci anatomie. A to z toho důvodu, že soudní pitva je příliš invazivní, důsledkem čehož není možné pitvané lidské pozůstatky konzervovat pro potřeby anatomické pitvy. Tuto skutečnost pak nepřímo potvrdily i záznamy v knize zemřelých věznice Pankrác z poválečného období, kdy pozůstatky osob popravených podle retribučních dekretů byly posílány buď do Ústavu soudního lékařství, nebo přímo do anatomického ústavu.⁹⁸ Na druhé straně fakt, že se lidské pozůstatky dostaly do německého anatomického ústavu, neznámá, že byly opravdu využity pro výukové či vědecké účely. O tom svědčí mnohdy pouze několikaletá prodleva mezi úmrtím a pohřbem některých osob poslaných sem ze Zemského ústavu choromyslných Bohnice, která odpovídá časovému rozpětí mezi jednotlivými vývozy pozůstatků k pohřbení. Zároveň se podařilo nalézt dokument k jednomu z těl dodaných do německého anatomického ústavu, který byl s největší

pravděpodobností vypracován přímo touto institucí. Jednalo se o malý formulář k vypsání základních informací o zemřelém, včetně kolonek „den vývozu“, a hlavně „Stvrzení anatom. ústavu o přijetí nebo zamítnutí“.⁹⁹ K rozhodnutí, zda je tělo použitelné k vědeckým účelům, tedy pravděpodobně docházelo až na místě, a v případě, že tomu tak nebylo, došlo k pohřbení do šachty při nejbližší možné příležitosti.

Na základě výše uvedeného se jako reálnější místo pohřbení pozůstatků čs. výsadkářů a odbojářů jeví šachty na Vinohradském hřbitově, jelikož právě tam se prokazatelně odvážely lidské pozůstatky z německého anatomického ústavu do srpna roku 1943. Pravděpodobnost, že by zde jejich pozůstatky byly uchovány po delší dobu, je dle předložených faktů velice nízká. Samozřejmě ovšem nelze vyloučit, že některé pozůstatky byly pohřbeny nekompletní, jak tomu pravděpodobně bylo u sedmi čs. výsadkářů padlých dne 18. června 1942 v kryptě chrámu sv. Cyrila a Metoděje v Resslově ulici v Praze. Je otázkou, zda se v budoucnu podaří najít další historické prameny, které by mohly tuto teorii definitivně potvrdit, či vyvrátit. PD

ADAM HÁJEK (1989) absolvoval Filozofickou fakultu Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, obor historie. Pracoval na Správě pražských hřbitovů, kde měl na starosti péči o válečné hroby a jejich evidenci. Od roku 2023 působí jako zástupce vedoucího oddělení pro válečné hroby a pietní místa na ministerstvu obrany. Taktéž je členem Komise pro otázky masových hrobů Ďáblického hřbitova při Úřadu vlády ČR. Specializuje se na vojenskou dějiny 19. a 20. století a problematiku válečných hrobů a pohřbívání. Je autorem několika odborných článků a studií.

⁹⁷ Anatomický ústav 1. LF UK, Kniha zemřelých.

⁹⁸ NA, f. SSNV, kniha zemřelých věznice Pankrác.

⁹⁹ Anatomický ústav 1. LF UK, fragment dokumentů k tělesným pozůstatkům dodaným do anatomického ústavu v letech 1944–1945, Čís. rakve: 154, Matylda Honejsková.